

Vragenlijst Burgerschap Leerkracht & Leerling

Inhoud

Inleiding.....	3
Overzicht inhoudelijke thema's.....	4
Thema Samen.....	5
Leerlingvragenlijst	5
Thema Verschillen	7
Leerlingvragenlijst	7
Thema Duurzaamheid	9
Leerlingvragenlijst	9
Thema Digitaal	11
Leerlingvragenlijst	11
Thema Democratie	13
Leerlingvragenlijst	13
Thema Wereld.....	14
Leerlingvragenlijst	15
Thema Samen.....	17
Leerkrachtvragenlijst.....	17
Thema Verschillen	19
Leerkrachtvragenlijst.....	19
Thema Duurzaamheid	21
Leerkrachtvragenlijst	21
Thema Digitaal	23
Leerkrachtvragenlijst.....	23
Thema Democratie.....	25
Leerkrachtvragenlijst.....	25
Thema Wereld.....	27
Leerkrachtvragenlijst.....	27

Inleiding

In dit document vindt u de leerlingvragenlijst en de leerkrachtvragenlijst over zes thema's van burgerschap. In deze vragenlijst is burgerschap vorm gegeven aan de hand van zes thema's. De thema's zijn: Samen, Verschillen, Duurzaamheid, Digitaal, Democratie en Wereld. Op de volgende pagina vindt u een tabel waarin per thema de onderwerpen worden weergegeven. Daarna vindt u zes leerlingvragenlijsten, die passen bij de zes takken. Tot slot vindt u de leerkrachtvragenlijsten bij de zes takken.

De leerling- en leerkrachtvragenlijsten zijn gebaseerd op de indeling van de Leerlijn Burgerschap zoals die is ontwikkeld voor / door de SLRO voor reformatorische/christelijke scholen. Op verzoek van scholen die een neutrale versie van deze leerlijn willen gaan gebruiken, maar die wel erg enthousiast zijn over de geselecteerde thema's en de opbouw, is er een versie van de leerlijn gemaakt waarbij expliciete verwijzingen naar de christelijke identiteit zijn vervangen door neutrale beschrijvingen. Een school kan daarbij zelf vanuit de eigen visie invulling geven aan de genoemde thema's. Dit bestand gaat over de neutrale versie van de leerlijn.

Elke leerling- en leerkrachtvragenlijst is opgebouwd uit vier bouwen: Groep 1/2, 3/4, 5/6 en 7/8, met een verkortvraag en het einddoel van dat thema. Tevens bestaat de vragenlijst uit drie onderdelen: Kennis, Vaardigheden en Attitude. De meeste kennisdoelen zijn geformuleerd als 'ik weet...' of 'ik ken...'. Vaardigheidsdoelen zijn voornamelijk geformuleerd als ik: 'ik kan' en de attitudedoelen zijn geformuleerd als 'ik wil...'. De ontwikkelpunten worden verwerkt in een aanvullende vragenlijst in Zien!+ Voor meer informatie zie <https://www.gouwe-academie.nl/zien!>

Voor meer informatie over de originele leerlijnen van de SLRO, zie [Leerlijn Burgerschap voor het primair onderwijs](#).

Overzicht inhoudelijke thema's

Samen	Zorg voor de ander Een ander helpen Opkomen voor de ander Onverdraagzaamheid afwijzen/discriminatie tegengaan Insluiten en buitensluiten tegengaan Conflicten oplossen en vergeven
Verschillen	Verschillen tussen klasgenoten, thuissituaties en personen in de buurt (Etnische) verschillen tussen bevolkingsgroepen in de samenleving Respectvolle omgang met andersdenkenden Seksualiteit en verschillen in de samenleving Genderidentiteit Huwelijk en andere samenlevingsvormen
Duurzaamheid	Onderhouden van de wereld Rentmeesterschap Mate waarin je duurzaam kunt handelen Milieuvraagstukken: afval, energiebesparing, vervuiling, broeikaseffect en zeespiegelstijging De omgang met water Afvalrecycling Ecologische voetafdruk Energie transitie Tegenstrijdige belangen
Digitaal	Impact van de inhoud van media op jezelf Mediatijd Gebruik van games en films Cyberpesten Intieme media Groepsdruk Nettiquette Beeldvorming en waarheidsvinding
Democratie	Afspraken en regels binnen eigen context en in de samenleving Rechten en plichten binnen de Nederlandse samenleving Meningsvorming en het verwoorden van een eigen mening Democratische rechtsstaat Democratische waarden Nederlandse kiesstelsel Visie op de overheid
Wereld	Verschillende culturen Onderdrukking op basis van levensbeschouwing Wereldgodsdiensten Lidmaatschap Nederland van verschillende organisaties Internationale wetgeving Ontwikkelingssamenwerking Fairtrade producten Migratie en vluchtelingenbeleid Koloniale geschiedenis Globalisering, economische verwevenheid

Thema Samen

Leerlingvragenlijst

Hieronder volgt de leerlingvragenlijst inclusief leerlingdoelen over de verschillende thema's bij burgerschap. Het eerste thema is het thema Samen. Elke tabel is opgebouwd uit de verschillende groepen, een of meerdere verkortvragen en het einddoel.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	Ik weet dat ik een ander kan helpen.	Ik kan met een jongen of meisje uit mijn groep praten.	Als ik zie dat een jongen/meisje iets moeilijk vindt wil ik hem/haar helpen.
Groep 1/2	Ik vind het fijn om met vrienden en vriendinnetjes te spelen.	Ik kan iemand helpen met kleine klusjes.	Als iemand in een hoek speelt, dan wil ik meedoen.
Groep 3/4	Ik weet hoe ik met iemand anders samenleef. Ik weet dat er problemen en ruzies zijn in de wereld.	Ik kan kleine ruzies oplossen. Ik kan luisteren naar een kind uit mijn klas. Ik kan begrijpen wat iemand anders bedoelt als ik naar hem luister.	Ik wil iemand anders begrijpen door naar hem te luisteren. Ik wil problemen met iemand anders oplossen (met hulp van juf/meester).
Groep 3/4	Ik weet hoe buitensluiten eruit ziet en ik weet dat buitensluiten niet leuk is	Ik kan opkomen voor kinderen die worden buitengesloten.	Ik wil ervoor zorgen dat pesten en/of buitensluiten stopt.
Groep 3/4	Ik weet hoe oneerlijke momenten eruit zien.	Ik kan mijn mening geven wanneer ik iets oneerlijks zie.	Ik wil er iets van zeggen wanneer ik iets zie wat oneerlijk is.
Groep 5/6	Ik weet hoe ruzies beginnen. Ik weet hoe je voor elkaar opkomt. Ik weet hoe je ruzies oplost.	Ik kan ruzies in de klas oplossen (met hulp van de juf/meester).	Ik wil ruzies uitpraten en oplossen.
Groep 5/6	Ik weet hoe ik iets voor de ander kan doen. Ik weet hoe ik een goede vriend voor iemand kan zijn.	Ik kan spelletjes of opdrachten bedenken waarmee ik een ander kan helpen.	Ik wil voor anderen zorgen.
Groep 5/6	Ik zie oneerlijke situaties in de Nederlandse samenleving.	Ik kan mijn mening geven over oneerlijke momenten in de Nederlandse geschiedenis. Ik kan mijn mening geven over oneerlijke dingen in de Nederlandse samenleving.	Ik wil nadenken over oneerlijke situaties in de Nederlandse samenleving. Ik wil praten over oneerlijke situaties in de Nederlandse samenleving.
Groep 7/8	Ik weet uit de geschiedenis dat mensen elkaar buitensloten. Ik weet dat mensen in Nederland elkaar buitensluiten.	Ik kan opkomen voor mensen die buitengesloten worden.	Ik wil opkomen voor mensen die buitengesloten worden.
Groep 7/8	Ik weet dat mensen over de hele wereld elkaar buitensluiten.	Ik kan oplossingen voor oneerlijke situaties bedenken.	Ik wil met anderen nadenken hoe oneerlijke situaties opgelost kunnen worden.

Groep 7/8	Ik weet hoe je ruzies op een rustige manier oplost.	Ik kan op een rustige manier, zelfstandig ruzies oplossen.	Ik wil naar andere kinderen luisteren om samen problemen op te lossen.
Groep 7/8	Ik zie wanneer iemand anders hulp nodig heeft.	Ik kan iemand uit de klas bij de groep betrekken, zonder dat ik hiervoor iets terugverwacht.	Ik wil iets doen voor iemand zonder hiervoor iets terug te verwachten.
Verkortvraag	Ik weet hoe ik zorg voor de ander. Ik weet wat een betrouwbare relatie is.	Ik kan problemen en ruzies oplossen	Ik wil naar iedereen omzien.
Einddoel	Ik ken de begrippen zorg dragen en (on)recht. Ik weet wat zorg dragen en (on)recht betekenen. Ik weet hoe ik dit toepas bij anderen, op school, thuis, in mijn buurt en in de samenleving. Ik ken de betrouwbare relaties en ik weet waarom trouw belangrijk is.	Ik kan iemand anders helpen. Ik kan rekening houden met iemand anders. Ik kan opkomen voor iemand anders. Ik kan ruzies oplossen. Ik kan oneerlijke situaties afwijzen.	Ik wil met empathie naar anderen luisteren en ik wil anderen niet buitensluiten. Ik wil zorg dragen voor de ander.

Thema Verschillen

Leerlingvragenlijst

Hieronder volgt de leerlingvragenlijst over het thema Verschillen. Dit thema heeft qua structuur dezelfde opbouw als het thema Samen.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	Ik weet dat iedereen gelijk is en niemand de baas mag spelen.	Ik zie dat alle kinderen verschillend zijn. Ik kan met alle kinderen uit de klas spelen.	Ik wil met alle kinderen uit de klas spelen.
Groep 1/2	Ik weet dat elk kind gelijk is, ook al zijn er verschillen.	Ik luister naar de juf (en meester) en andere kinderen.	Als ik speel met iemand, wil ik iets bedenken waar we het allebei mee eens zijn.
Groep 3/4	Ik weet dat het thuis bij kinderen uit mijn klas anders is dan bij mijzelf. Ik weet dat elk kind gelijk is, ook al zijn er verschillen.	Ik kan met iedereen hetzelfde omgaan, ook als iemand anders thuis anders leeft dan ik. Ik kan vertellen wat ik vind van verschillen bij iemand anders thuis.	Ik wil respect hebben voor de verschillende thuissituaties bij mijzelf en bij iemand anders. Ik wil verschillen van anderen accepteren.
Groep 3/4		Ik kan vertellen wat ik vind van verschillen in mijn omgeving.	
Groep 5/6	Ik weet dat er verschillen en overeenkomsten zijn in de samenleving. Dit komt door geloof, cultuur en tradities. Ik weet dat alle mensen gelijk zijn.	Ik kan met respect een gesprek voeren met mensen die anders zijn dan ik. Ik kan met respect luisteren naar mensen die anders zijn dan ik.	Ik wil met respect omgaan met mensen die anders zijn dan ik.
Groep 5/6	Ik weet de verschillen tussen vriendschap en verliefdheid.	Ik kan met respect mijn mening geven over vriendschap, verliefdheid en huwelijk.	
Groep 7/8	Ik ken de belangrijkste verschillen tussen verschillende geloven, culturen en tradities in Nederland.	Ik kan mijn mening geven over verschillen die ik in de samenleving zie.	Ik wil ieder mens als persoon gelijk behandelen.
Groep 7/8		Ik kan respectvol omgaan met anderen die van mij verschillen wat betreft cultuur geloof of tradities.	Ik wil verschillen accepteren die ik in de Nederlandse samenleving zie. Ik wil respectvol omgaan met mensen die van mij verschillen.
Groep 7/8	Ik weet de verschillende vormen van samenleven in Nederland. Ik weet wat de Nederlandse wet daarover zegt.	Ik kan respectvol mijn mening over verschillende vormen van samenwonen respectvol geven.	

Groep 7/8	<p>Ik weet verschillende vormen van genderidentiteit en ik weet wat daarover in de wet staat.</p>	<p>Ik kan respectvol mijn mening over verschillende genderidentiteiten geven.</p>	<p>Ik wil mensen met een andere genderidentiteit respecteren en accepteren als naasten.</p>
Verkortvraag	<p>Ik weet welke verschillen en overeenkomsten er kunnen zijn binnen de samenleving.</p> <p>Ik weet dat elk mens gelijk is.</p>	<p>Ik kan respectvol omgaan met andere mensen, ook wanneer iemand anders is dan ik.</p>	<p>Ik wil iedereen als gelijke zien.</p>
Einddoel	<p>Ik (her)ken overeenkomsten en verschillen in wat mensen met verschillende achtergronden belangrijk vinden.</p> <p>Ik ken manieren om respectvol in gesprek te gaan over verschillen (politieke stromingen, culturele identiteiten, godsdienst en levensovertuiging)</p> <p>Ik weet dat alle mensen gelijk aan elkaar zijn.</p>	<p>Ik kan respectvol omgaan met verschillen tussen mensen, groepen, genderidentiteiten, geloven en manieren van samenleven.</p> <p>Ik kan mijn mening over vormen over de verschillen tussen mensen.</p>	<p>Ik wil kijken naar de verschillen in Nederland.</p> <p>Ik wil respectvol met iemand anders omgaan.</p> <p>Ik wil erkennen dat alle mensen gelijk zijn aan elkaar.</p>

Thema Duurzaamheid

Leerlingvragenlijst

Hieronder volgt de leerlingvragenlijst over het thema Schepping. Dit thema heeft qua structuur dezelfde opbouw als het thema Samen.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	Ik weet dat ik netjes met de natuur om moet gaan.	Ik gooi geen afval zomaar in de natuur.	Ik wil geen afval in de natuur gooien.
Groep 1/2	Ik weet dat ik afval in de prullenbak moet doen en niet zomaar in de natuur mag gooien. Ik weet dat papier in de papierbak moet en fruitschillen in de groene bak.	Ik kan afval in de goede prullenbak doen.	Ik wil afval in de goede prullenbak doen.
Groep 1/2	Ik weet dat water heel erg belangrijk is.	Ik kan zuinig zijn met drinkwater.	Ik wil zuinig zijn met drinkwater.
Groep 3/4	Ik weet waarom een kringloopwinkel goed is voor de natuur.	Ik kan vertellen waarom het goed is om gebruikte/ tweedehands spullen te kopen.	Ik wil tweedehands spullen kopen omdat dit goed is voor de schepping.
Groep 3/4	Ik weet hoe mensen de natuur vies maken, ik weet dat dit slecht is voor de natuur.	Ik houd de natuur schoon door mijn afval in de goede prullenbak te gooien.	Ik wil helpen om mijn straat/wijk schoon te houden.
Groep 5/6	Ik weet dat schoon drinkwater heel belangrijk is en waar drinkwater vandaan komt.	Ik kan uitleggen waarom schoon drinkwater belangrijk is. Ik kan uitleggen wat we kunnen doen om ervoor te zorgen dat er genoeg drinkwater blijft.	Ik wil de natuur niet vervuilen met afval.
Groep 5/6	Ik weet het verschil tussen recyclebaar afval en gewoon afval. Ik weet hoe een milieustraat werkt.	Ik kan afval recyclen.	Ik wil afval recyclen. Ik wil ervoor zorgen dat ik minder afval gebruik.
Groep 5/6	Ik weet dat natuur en schone lucht belangrijk zijn om gezond te kunnen leven.	Ik kan ervoor zorgen dat het in mijn omgeving schoon blijft.	Ik wil zorgen voor een schone en gezonde omgeving.
Groep 7/8	Ik weet hoe ik goed voor de aarde moet zorgen.	Ik kan uitleggen op welke plekken er milieubewust met de aarde om wordt gegaan.	Ik wil goed voor de aarde zorgen.
Groep 7/8	Ik weet wat fossiele brandstoffen zijn en ik weet wat hiervan de voor- en nadelen zijn. Ik weet welke regels de Nederlandse overheid neemt om energie te besparen en duurzame energie te gebruiken.	Ik kan keuzes maken om energie te besparen.	Ik wil verstandig met energie omgaan.

Groep 7/8	Ik weet wat de ecologische voetafdruk is.	Ik kan een gesprek voeren hoe mensen ervoor kunnen zorgen dat ze minder het milieu vervuilen.	Ik wil nadenken over mijn ecologische voetafdruk. Ik wil nadenken over mijn ecologische voetafdruk en hoe ik die kan verkleinen.
Groep 7/8	Ik weet wat CO2 is en dat O2 belangrijk is voor ons leven.	Ik kan milieuvveruilers in mijn omgeving herkennen. Ik kan vertellen wat de gevolgen zijn van milieuvveruiling.	Ik wil nadenken over de risico's van CO2-uitstoot. Ik wil verantwoordelijkheid nemen over mijn CO2-uitstoot.
Groep 7/8	Ik weet de oorzaken van het broeikas-effect en ik ken de maatregelen om dit te kunnen remmen of stoppen.	Ik kan een gesprek voeren over het belang van netjes omgaan met de natuur.	Ik wil nadenken over het broeikas-effect. Ik wil gesprekken voeren over het broeikas-effect.
Verkortvraag	Ik weet dat we zuinig moeten zijn op de aarde. Ik ken de milieuvragen die horen bij water, vervuiling en energiebesparing.	Ik beseft dat de aarde kostbaar en kwetsbaar is. Ik kan in mijn omgeving duurzame keuzes maken.	Ik wil kritisch nadenken over hoe ik met de aarde omga.
Einddoel	Ik ken de milieuvragen die te maken hebben met water, afval, vervuiling en energiebesparing. Ik ken de oorzaken en oplossingen voor verschillende milieuvragen.	Ik kan beseffen dat de aarde kostbaar en kwetsbaar is. Ik kan zorgvuldig met de aarde omgaan. Ik kan in mijn omgeving (bijv. thuis) duurzame keuzes maken.	Ik wil eerlijk en kritisch nadenken over de manier waarop ik met het milieu omga.

Thema Digitaal

Leerlingvragenlijst

Hieronder volgt de leerlingvragenlijst over het thema Digitaal. Dit thema heeft qua structuur dezelfde opbouw als het thema Samen.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	Ik weet dat ik niet te lang op mijn scherm kan.	Ik kan zeggen dat ik niet te lang op mijn scherm kan.	Ik wil thuis en op school ook andere dingen doen, dan op een scherm.
Groep 3/4	Ik weet dat ik niet te lang op mijn scherm kan.	Ik kan mij houden aan de tijd die ik op mijn scherm mag. Ik kan verschillen vertellen tussen apps, games, filmpjes, websites en sociale media.	Ik wil erop letten dat ik niet te lang op mijn scherm zit.
Groep 3/4	Ik weet de verschillen tussen de verschillende soorten digitale media.	Ik kan vertellen waarvoor apps, games, filmpjes en sociale media voor worden gebruikt.	
Groep 3/4		Ik kan uitleggen waarom ik sommige films wel/niet kan kijken. Ik kan uitleggen waarom ik sommige games wel/niet kan spelen.	Ik wil erop letten dat de films die ik kijk geschikt zijn voor mijn leeftijd. Ik wil erop letten dat de games die ik speel geschikt zijn voor mijn leeftijd.
Groep 5/6	Ik weet dat digitale media verslavend zijn en dat ik mij hierdoor slechter kan concentreren.	Ik kan vertellen hoe lang ik op mijn scherm mag. Ik kan vertellen wanneer sociale media verslavend is.	Ik wil kritisch op mijn schermtijd letten.
Groep 5/6	Ik weet hoe ik omga met anderen op sociale media. Ik weet wat cyberpesten is.	Ik kan vriendelijk en netjes omgaan met andere mensen op sociale media. Ik kan cyberpesten herkennen.	Ik wil mij netjes gedragen op sociale media.
Groep 5/6	Ik weet hoe ik omga met sociale media, films en games.		
Groep 5/6	Ik weet dat er nepnieuws wordt verspreid op sociale media. Ik herken nepnieuws op sociale media.	Ik kan vertellen hoe je eerlijke informatie op het internet kan vinden. Ik kan nepnieuws herkennen.	Ik wil dat de informatie die ik gebruik eerlijk is.
Groep 7/8	Ik weet dat sociale media verslavend is.	Ik kan manieren bedenken om grenzen te geven aan mijn schermtijd.	Ik wil kritisch naar mijn schermtijd kijken.
Groep 7/8	Ik weet de voordelen en gevaren van het delen van informatie op sociale media.	Ik kan vertellen wat ik wel en niet digitaal kan delen.	Ik wil keuzes maken over wat ik deel op sociale media.
Groep 7/8	Ik weet wat intieme media zijn en ik weet de risico's van het plaatsen van foto's op sociale media.	Ik kan vertellen wat intieme media is. Ik kan mij betrouwbaar presenteren op digitale media.	Ik wil mij betrouwbaar presenteren op sociale media.

Groep 7/8	<p>Ik weet wat groepsdruk is bij sociale media.</p> <p>Ik weet welke verantwoordelijkheid ik heb bij digitaal pesten.</p>	<p>Ik kan ingrijpen wanneer iemand digitaal gepest wordt.</p>	<p>Ik wil voor anderen opkomen wanneer iemand wordt gepest, bijvoorbeeld in een groepsapp.</p>
Groep 7/8		<p>Ik kan vertellen waarom ik welke keuzes maak op het internet.</p>	<p>Ik wil verantwoordelijkheid nemen voor mijn digitale gedrag.</p>
Verkortvraag	<p>Ik ken de verschillende vormen van sociale media en ik weet hoe sociale media verslavend kan zijn.</p>	<p>Ik kan mijn digitale gedrag en dat van anderen benoemen en ik kan controle hebben over mijn eigen schermtijd.</p>	<p>Ik wil letten op mijn gebruik van sociale media.</p>
Einddoel	<p>Ik weet wat er wordt ontwikkeld op digitaal gebied.</p> <p>Ik ken de ethische dilemma's die hierbij horen.</p> <p>Ik weet welke invloed media heeft op mijn beeldvorming en gedrag.</p>	<p>Ik kan digitale ontwikkelingen in de samenleving benoemen.</p> <p>Ik kan reflecteren op en grenzen geven aan mijn eigen digitale tijd.</p>	<p>Ik wil reflecteren op mijn mediagebruik en als dit nodig is, wil ik dit aanpassen.</p>

Thema Democratie

Leerlingvragenlijst

Hieronder volgt de leerlingvragenlijst over het thema Democratie. Dit thema heeft qua structuur dezelfde opbouw als het thema Samen.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	Ik weet de regels in de klas. Ik weet dat de regels voor iedereen zijn.	Ik houd me aan de regels.	Ik wil mij aan de regels van juf/meester houden.
Groep 1/2	Ik weet dat ik andere kinderen de regels uit de klas mag vertellen.	Ik bedenken een regel bij het spelen.	Ik wil praten over de regels.
Groep 1/2	Ik weet dat ik een ander uit laat praten.	Ik luister naar de juf en andere kinderen. Ik praat niet door iemand heen.	Ik wil naar de juf of naar een jongen/meisje luisteren. Ik wil niet door de juf/jongen/meisje heen praten.
Groep 3/4	Ik weet dat iedereen mag zeggen wat hij vindt.	Ik kan zeggen wat ik vind in de klas of in een groepje.	Ik wil zeggen wat ik vind in de klas of in een groepje.
Groep 3/4	Ik weet dat er regels en afspraken zijn.	Ik kan de regels vertellen (thuis, school etc.) Ik kan mij houden aan de regels (thuis, school etc.)	Ik wil mij houden aan de regels in de klas of thuis.
Groep 3/4	Ik weet, als ik samen met iemand speel, we niet altijd kunnen doen wat ik wil.	Ik kan in een groep stemmen als wij het samen niet eens zijn.	Ik wil mij houden aan afspraken die er zijn gemaakt.
Groep 3/4	Ik weet dat ik samen met anderen over regels moet praten.	Ik kan begrijpen wat iemand anders voelt als ik naar hem luister.	Ik wil iemand anders uit laten praten als ik naar hem luister.
Groep 3/4		Ik kan uitleggen waarom ik mij aan de regels van de Nederlandse wet moet houden.	Ik wil mij aan de Nederlandse wetten en regels houden.
Groep 5/6	Ik weet dat iedereen zijn eigen mening heeft.	Ik kan mijn mening delen over een nieuwsonderwerp in de klas of een klein groepje.	Ik wil mijn mening over nieuwsonderwerpen delen in de klas of een klein groepje.
Groep 5/6	Ik weet wat een democratische manier is om samen een beslissing te nemen.	Ik kan in mijn klas een stemming organiseren om samen een beslissing te nemen.	Ik wil op een democratische manier afspraken maken met de groep. Ik wil mij houden aan deze afspraken.
Groep 5/6	Ik weet hoe de politiek in mijn gemeente is geregeld. Ik ken de woorden: burgemeester, wethouder en college en ik weet wat hun taken zijn.	Ik kan vertellen waarom de politiek in mijn gemeente belangrijk is. Ik kan vertellen waar ik politieke keuzes terug kan zien in mijn omgeving.	Ik wil later gaan stemmen bij verkiezingen. Ik wil het gesprek aan gaan over politiek.

Groep 5/6	Ik weet dat er in mijn stad/dorp verschillende regels zijn.	Ik kan mij in de samenleving aan de regels houden. Ik kan vertellen waarom het belangrijk is om mij in het openbaar aan regels te houden. Ik kan uitleggen waarom ik mij soms niet aan de regels houd en waarom ik dat dan doe.	Ik wil mij houden aan afspraken die ik met de groep heb gemaakt. Ik wil rekening houden met anderen doordat ik mij aan regels en afspraken houd.
Groep 5/6	Ik weet dat regels van de overheid voor iedereen zijn.	Ik kan mij aan de wet houden. Ook kan ik mij aan regels houden, als ik ze zelf niet belangrijk vind.	Ik wil mij aan de wet houden, ook als ik deze regels zelf niet belangrijk vind.
Groep 7/8	Ik weet hoe het stemmen voor de Tweede Kamer gaat.	Ik kan een kleine verkiezing organiseren. Ik kan de voor- en nadelen van het Nederlandse kiesstelsel benoemen.	Ik wil (in de toekomst) actief bezig zijn met politiek door te gaan stemmen. Ik wil (in de toekomst) met anderen in gesprek gaan over de politiek.
Groep 7/8	Ik ken verschillende politieke partijen en hun visies/meningen.	Ik kan de verschillende standpunten van politieke partijen verwoorden.	Ik wil mijn manier van denken vergelijken met verschillende politieke manieren van denken.
Groep 7/8			Ik wil de wetten van de overheid opvolgen.
Groep 7/8	Ik weet wat het gelijkheidsbeginsel is.	Ik kan vertellen waarom gelijkheid belangrijk is. Ik kan voorbeelden geven van schending van rechten in de wereld.	Ik wil de vrijheden en rechten van anderen beschermen.
Verkortvraag	Ik weet hoe ik om ga met regels en afspraken. Ik weet hoe de politiek werkt.	Ik kan respectvol omgaan met anderen en hun ideeën.	Ik wil mij houden aan regels en afspraken.
Einddoel	Ik weet hoe de democratie rechtsstaat in Nederland ongeveer werkt. Ik weet hoe de democratie in Nederland, in de provincie en in de gemeente werkt. Ik weet de werking van de democratische basiswaarden.	Ik kan op een democratische manier met anderen omgaan. Ik kan mijn eigen mening verwoorden. Ik kan luisteren naar andere meningen. Ik kan rekening houden met andere ideeën.	Ik wil, als er keuzes worden gemaakt, rekening houden met anderen en ik wil mij aan de afspraken houden. Ik wil het gezag van de overheid accepteren.

Thema Wereld

Leerlingvragenlijst

Hieronder volgt de leerlingvragenlijst over het thema Wereld. Dit thema heeft qua structuur dezelfde opbouw als het thema Samen.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	<p>Ik weet dat andere mensen uit andere landen anders leven.</p> <p>Ik weet dat er in Nederland mensen wonen die niet uit Nederland komen.</p>	<p>Ik kan voorbeelden geven hoe andere mensen anders leven.</p> <p>Ik kan 'goedemorgen juf' of 'hoi juf' zeggen als ik op school kom.</p> <p>Ik kan 'doei juf' of 'tot morgen juf' zeggen als ik naar huis ga.</p> <p>Ik praat niet met volle mond.</p>	<p>Ik wil aardig zijn voor andere mensen.</p>
Groep 1/2	<p>Ik weet dat er arme mensen zijn in Nederland en in andere landen.</p>		<p>Ik zorg voor arme mensen.</p>
Groep 3/4	<p>Ik weet dat er in Nederland meerdere culturen zijn. Ik weet dat dit komt doordat mensen in een ander land willen wonen.</p>	<p>Ik kan meerdere verschillende groepen mensen/culturen in Nederland benoemen.</p>	<p>Ik wil zonder iets te vinden naar andere culturen kijken.</p> <p>Ik wil naar ideeën uit andere geloven of landen kijken en ik wil dit vergelijken met wat ik vind.</p>
Groep 3/4	<p>Ik ken landen waar veel mensen arm zijn.</p>	<p>Ik kan vertellen waardoor er armoede is in sommige landen (bijvoorbeeld door oorlog, droogte etc.).</p>	<p>Ik wil mensen helpen die weinig geld hebben helpen.</p>
Groep 3/4	<p>Ik weet dat (mensen uit allerlei) landen aan elkaar verbonden zijn. Bijvoorbeeld door vakanties, geloven en spullen.</p>	<p>Ik kan voorbeelden noemen hoe mijn leven verbonden is met de rest van de wereld. Bijvoorbeeld doordat mijn speelgoed of kleren zijn gemaakt in een ander land.</p>	<p>Ik wil accepteren dat Nederland en andere delen van de wereld elkaar nodig hebben.</p>
Groep 5/6	<p>Ik weet wat hulporganisaties doen.</p>	<p>Ik kan zorgen voor hulp aan mensen in andere delen van de wereld.</p> <p>Ik kan uitleggen wat hulporganisaties doen en waarom hun werk belangrijk is.</p>	<p>Ik wil mij inzetten voor mensen in andere landen.</p>
Groep 5/6	<p>Ik weet dat veel spullen uit andere landen komen en ik weet hoe deze spullen worden gemaakt.</p>	<p>Ik kan vertellen waar mijn kleding en speelgoed worden gemaakt en wat voor problemen dit geeft voor de landen waar deze spullen vandaan komen.</p> <p>Ik kan korte- en lange termijnoplossingen bedenken voor problemen in arme landen.</p>	<p>Ik wil andere of minder spullen kopen omdat ik weet waar mijn spullen worden gemaakt.</p> <p>Ik wil meedenken over oplossingen in gebieden waar armoede is.</p>
Groep 5/6	<p>Ik weet wat de Islam is en ik weet waar dit geloof voor staat.</p>	<p>Ik kan de verschillen en overeenkomsten tussen het Christendom en de Islam uitleggen.</p>	<p>Ik wil onderzoek doen naar overeenkomsten en verschillen tussen het Christendom en de Islam.</p>

Groep 5/6	<p>Ik weet wat Fairtrade-producten zijn en waarom dit eerlijke producten zijn.</p>	<p>Ik kan Fairtrade producten herkennen en ik kan uitleggen waarom deze producten belangrijk zijn.</p>	<p>Ik wil nadenken over de manier waarop iets is gemaakt, voordat ik het koop.</p>
Groep 7/8	<p>Ik weet dat ik met buitenlandse talen met andere mensen kan praten.</p>	<p>Ik kan mij in het Engels voorstellen.</p>	<p>Ik wil zonder mening naar andere culturen kijken.</p>
Groep 7/8	<p>Ik weet dat economieën niet zonder elkaar kunnen.</p>	<p>Ik kan uitleggen hoe de Nederlandse economie verbonden is aan de economie van andere landen.</p> <p>Ik kan uitleggen hoe veiligheid en milieu ook buiten Nederland belangrijk zijn.</p>	<p>Ik wil nadenken over de voor- en nadelen van de economische verbondenheid van alle landen.</p>
Groep 7/8	<p>Ik weet dat Nederland koloniën had en dat daar slavernij was.</p>	<p>Ik kan vertellen over de koloniale geschiedenis van Nederland door een historische bril.</p>	<p>Ik wil kritisch nadenken over het (koloniale) verleden van Nederland.</p>
Groep 7/8	<p>Ik weet dat landen samenwerken in organisaties, zoals de EU en NAVO.</p>	<p>Ik kan uitleggen wat internationale verbanden als de EU en NAVO doen.</p> <p>Ik kan een gesprek voeren over de voor- en nadelen van internationale verbanden als EU en NAVO.</p>	<p>Ik wil nadenken over de rol van Nederland in internationale samenwerking tussen landen.</p>
Groep 7/8	<p>Ik weet de gewoontes van andere wereldgodsdiensten.</p>	<p>Ik kan uitleggen wat de overeenkomsten en verschillen zijn tussen het Boeddhisme, Hindoeïsme en het Christendom.</p>	<p>Ik wil met respect in gesprek gaan met mensen die een ander geloof hebben dan ik.</p>
Verkortvraag	<p>Ik ken verschillende culturen van deze wereld.</p>	<p>Ik kan verschillen uitleggen tussen landen, culturen en godsdiensten.</p>	<p>Ik wil andere mensen vanuit respect behandelen.</p>
Einddoel	<p>Ik heb sociaalgeografische en historische kennis van de wereld.</p> <p>Ik heb kennis van verschillende culturen, van economische situaties in landen en ik heb kennis van de grote wereldgodsdiensten.</p> <p>Ik heb kennis van globaliserende ontwikkelingen, waarbij 'de wereld steeds meer een dorp' wordt.</p>	<p>Ik kan verschillen tussen landen, culturen en godsdiensten begrijpen en verklaren.</p> <p>Ik kan respectvol omgaan met mensen uit andere landen, culturen, godsdiensten en kerken.</p> <p>Ik kan, op mijn manier, helpen om armoede te stoppen op de wereld.</p> <p>Ik kan, op mijn manier, ervoor zorgen dat mensen eerlijk mee kunnen doen aan de economie.</p>	<p>Ik wil mensen uit andere landen en culturen, godsdiensten of kerken met naastenliefde behandelen. Ik wil met hen samenwerken.</p> <p>Ik wil me bewust zijn van verschillen en voorrechten die ik heb in vergelijking met mensen uit andere landen.</p> <p>Ik wil bekennen dat alles wat ik doe, beïnvloed is door het denken in rijke westerse landen.</p> <p>Ik wil leren van mensen in andere landen en met hen samenwerken.</p>

Thema Samen

Leerkrachtvragenlijst

Hieronder volgt de leerkrachtvragenlijst inclusief leerlingdoelen over de verschillende thema's bij burgerschap. Het eerste thema is het thema Samen. Elke tabel is opgebouwd uit de verschillende groepen, een of meerdere verkortvragen en het einddoel.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	De leerling weet dat hij een ander kan helpen.	De leerling kan de ander helpen met kleine taken/klusjes (met aansporing van de leerkracht).	De leerling wil de ander helpen met kleine taken.
Groep 1/2	De leerling weet dat het fijn is om met vriendjes of vriendinnetjes te spelen.	De leerling kan contact leggen met andere kinderen.	De leerling wil contact leggen met een ander kind.
Groep 3/4	De leerling weet hoe hij met iemand anders samenleeft. De leerling weet dat er problemen en ruzies zijn in de wereld.	De leerling kan simpele problemen oplossen. De leerling kan luisteren naar klasgenoten en kan empathie tonen. De leerling kan begrijpen wat de ander bedoelt als hij naar de ander luistert.	De leerling wil de ander begrijpen door naar de ander te luisteren. De leerling wil ruzies oplossen (met hulp van een volwassene).
Groep 3/4	De leerling herkent buitensluiten en hij weet dat buitensluiten niet leuk/pijnlijk is.	De leerling kan opkomen voor kinderen die worden buitengesloten.	De leerling wil ervoor zorgen dat pesten/buitensluiten stopt.
Groep 3/4	De leerling herkent oneerlijke situaties.	De leerling kan zijn mening geven wanneer hij iets ziet wat niet oneerlijk is.	De leerling wil er iets van zeggen wanneer hij iets ziet wat oneerlijk is.
Groep 5/6	De leerling weet hoe ruzies ontstaan. De leerling weet hoe je voor elkaar opkomt. De leerling weet hoe je ruzies oplost.	De leerling kan ruzies in de klas oplossen, eventueel met hulp van de leerkracht.	De leerling wil ruzies uitpraten en oplossen.
Groep 5/6	De leerling weet hoe hij iets voor de ander kan doen. De leerling weet hoe hij trouw is in het onderhouden van een vriendschap.	De leerling kan spelletjes of opdrachten bedenken waarmee hij de ander kan helpen.	De leerling wil voor de ander zorgen.
Groep 5/6	De leerling herkent oneerlijke situaties in de samenleving.	De leerling kan zijn mening geven over oneerlijke situaties in de Nederlandse geschiedenis. De leerling kan zijn mening geven over oneerlijke dingen in de Nederlandse samenleving.	De leerling wil nadenken over oneerlijke situaties in de Nederlandse samenleving. De leerling wil praten over oneerlijke situaties in de Nederlandse samenleving.
Groep 7/8	De leerling weet uit de geschiedenis dat mensen elkaar buitensloten.	De leerling kan opkomen voor mensen die buitengesloten worden.	De leerling wil opkomen voor mensen die buitengesloten worden.

	De leerling weet dat mensen in Nederland elkaar buitensluiten.		De leerling wil met anderen nadenken over hoe onrechtvaardige situaties opgelost kunnen worden.
Groep 7/8	De leerling weet dat mensen over de hele wereld elkaar buitensluiten.	De leerling kan oplossingen bedenken voor oneerlijke situaties.	De leerling wil met anderen nadenken hoe oneerlijke situaties opgelost kunnen worden.
Groep 7/8	De leerling weet hoe je ruzies op een rustige manier oplost.	De leerling kan op een rustige manier, zelfstandig ruzies oplossen.	De leerling wil naar andere leerlingen luisteren om samen problemen op te lossen.
Groep 7/8	De leerling herkent wanneer de ander hulp nodig heeft.	De leerling kan de ander bij de groep betrekken zonder hiervoor iets terug te verwachten.	De leerling wil iets voor iemand anders doen zonder hiervoor iets terug te verwachten.
Verkortvraag	De leerling weet hoe hij zorg draagt voor de ander. De leerling weet wat een duurzame relatie is.	De leerling kan problemen en conflicten oplossen.	De leerling wil naar iedereen omzien.
Einddoel	De leerling kent de begrippen zorg dragen en (on)recht. De leerling weet wat deze begrippen betekenen voor hun omgang met anderen, binnen de school, in de thuissituatie, in de omgeving en in de samenleving. De leerling kent duurzame relaties en weet waarom trouw belangrijk is.	De leerling kan de ander helpen, de leerling kan rekening houden met de ander en kan opkomen voor de ander. De leerling kan conflicten oplossen. De leerling kan binnen eigen context intolerantie afwijzen.	De leerling wil met empathie naar anderen luisteren en anderen niet uitsluiten. De leerling wil zorg dragen voor de ander.

Thema Verschillen

Leerkrachtvragenlijst

Hieronder volgt de leerkrachtvragenlijst over het thema Verschillen. Dit thema heeft qua structuur dezelfde opbouw als het thema Samen.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	De leerling weet dat de kinderen in zijn klas gelijk zijn aan elkaar, ook als zij van elkaar verschillen	De leerling kan verschillen herkennen die hij ziet tussen hem en zijn klasgenoten. De leerling kan met iedereen gelijk omgaan.	De leerling wil goed omgaan met de verschillen tussen hem en de ander.
Groep 1/2	De leerling weet dat alle kinderen gelijk zijn aan elkaar.	De leerling luistert naar de juf (en meester) en naar andere kinderen.	De leerling wil, als hij speelt met iemand, samen iets bedenken waar ze het allebei mee eens zijn.
Groep 3/4	De leerling kent overeenkomsten en verschillen in thuissituaties van klasgenoten. De leerling weet dat elk kind gelijk is, ook al zijn er verschillen.	De leerling kan iedereen gelijk behandelen, ook als de ander thuis anders leeft dan hij. De leerling kan zijn mening geven over verschillen bij mensen/gezinnen thuis.	De leerling wil goed omgaan met de verschillende thuissituaties bij mijzelf en bij de ander. De leerling wil verschillen van anderen te accepteren.
Groep 3/4		De leerling kan zijn mening geven over verschillen in zijn omgeving.	
Groep 5/6	De leerling weet de belangrijkste overeenkomsten en verschillen uit de samenleving die ontstaan uit levensovertuiging, cultuur en tradities. De leerling weet dat alle mensen gelijk zijn.	De leerling kan respectvol het gesprek aangaan met mensen die van hem verschillen. De leerling kan respectvol luisteren naar de ander.	De leerling wil respectvol omgaan met verschillen tussen hem en de ander.
Groep 5/6	De leerling weet de verschillen tussen vriendschap, verliefdheid en huwelijk.	De leerling kan respectvol zijn mening uiten over vriendschap, verliefdheid en huwelijk.	
Groep 7/8	De leerling kent de belangrijkste verschillen tussen verschillende levensovertuigingen, culturen en tradities in Nederland.	De leerling kan verschillen die hij in de samenleving ziet uitleggen en er zijn mening over geven.	De leerling wil ieder mens als persoon gelijkwaardig behandelen.
Groep 7/8		De leerling kan respectvol omgaan met anderen die van hem verschillen wat betreft cultuur, geloof of tradities.	De leerling wil verschillen uit de samenleving aanvaarden. De leerling wil respectvol omgaan met mensen die van hem verschillen.
Groep 7/8	De leerling weet de verschillende vormen van samenleven in Nederland. De leerling weet wat de Nederlandse wet daarover zegt.	De leerling kan zijn mening over verschillende vormen van samenwonen respectvol geven.	De leerling wil verschillen uit de samenleving aanvaarden en de leerling wil uitgaan van gelijkwaardigheid tussen mensen.

Groep 7/8	De leerling weet de verschillende vormen van genderidentiteit en de leerling weet wat daarover in de wet staat.	De leerling kan zijn mening over verschillende genderidentiteiten met respect vertellen.	De leerling wil mensen met een andere genderidentiteit respecteren en goed met hen omgaan.
Verkortvraag	De leerling weet welke verschillen en overeenkomsten er zijn binnen de samenleving. De leerling weet dat elk mens gelijk is.	De leerling kan op een respectvolle manier omgaan met andere mensen, ook wanneer zij van mij verschillen.	De leerling wil iedereen als gelijke zien.
Einddoel	De leerling (her)kent overeenkomsten en verschillen tussen mensen, groeperingen, genderidentiteiten, geloofsovertuigingen en vormen van samenleven. De leerling weet dat alle mensen gelijk zijn.	De leerling kan respectvol omgaan met verschillen tussen mensen en groeperingen, genderidentiteiten, geloofsovertuigingen en vormen van samenleven. De leerling kan zijn eigen mening over vormen over de verschillen tussen mensen.	De leerling wil de verschillen in Nederland onder ogen zien en daar respectvol naar handelen. De leerling wil erkennen dat alle mensen gelijkwaardig zijn aan elkaar.

Thema Duurzaamheid

Leerkrachtvragenlijst

Hieronder volgt de leerkrachtvragenlijst over het thema Duurzaamheid. Dit thema heeft qua structuur dezelfde opbouw als het thema Samen.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	De leerling weet dat het belangrijk is om netjes met de natuur om te gaan.	De leerling kan zuinig omgaan met de natuur bij hem in de buurt.	De leerling wil netjes omgaan met de natuur bij mij in de buurt.
Groep 1/2	De leerling weet dat afval de natuur vervuult. De leerling weet dat afval scheiden bijdraagt aan het netjes houden van de natuur.	De leerling kan afval scheiden.	De leerling wil afval scheiden.
Groep 1/2	De leerling weet dat water belangrijk is om van te leven.	De leerling kan zuinig omgaan met drinkwater.	De leerling wil zuinig omgaan met drinkwater.
Groep 3/4	De leerling weet waarom een kringloopwinkel goed is voor het milieu.	De leerling kan vertellen waarom het goed is om gebruikte/tweedehands spullen te kopen.	De leerling wil tweedehands spullen kopen om verspilling tegen te gaan.
Groep 3/4	De leerling weet hoe mensen de natuur vervuilen en dat dit niet goed is voor het milieu.	De leerling kan de natuur schoonhouden door afval op te ruimen.	De leerling wil meehelpen om zijn buurt schoon te houden.
Groep 5/6	De leerling weet dat schoon drinkwater van levensbelang is en waar het vandaan komt.	De leerling kan uitleggen waarom schoon drinkwater belangrijk is. De leerling kan uitleggen hoe we ervoor kunnen zorgen dat er voldoende drinkwater blijft.	De leerling wil de natuur niet vervuilen met afval.
Groep 5/6	De leerling weet het verschil tussen recyclebaar afval en gewoon afval. De leerling weet hoe een milieustraat werkt.	De leerling kan afval recyclen.	De leerling wil recyclen om bij te dragen aan vermindering van afval.
Groep 5/6	De leerling weet dat natuur en een schone leefomgeving belangrijk zijn om gezond te kunnen leven.	De leerling kan ervoor zorgen dat zijn omgeving schoon blijft.	De leerling wil bijdragen aan een schone en gezonde omgeving.
Groep 7/8	De leerling weet hoe hij goed voor de aarde moet zorgen.	De leerling kan zien op welke plekken er milieubewust met de aarde om wordt gegaan.	De leerling wil goed voor de aarde zorgen, bijvoorbeeld door de dingen die hij koopt en gebruikt.
Groep 7/8	De leerling weet wat fossiele brandstoffen zijn en wat hiervan de voor- en nadelen zijn. De leerling weet welke regels de Nederlandse overheid treft om energie te besparen en duurzame energie te gebruiken.	De leerling kan keuzes maken om energie te besparen.	De leerling wil verantwoordelijk met energie omgaan.

Groep 7/8	De leerling weet wat de ecologische voetafdruk is.	De leerling kan een gesprek voeren over hoe mensen kunnen bijdragen aan het milieu.	De leerling wil nadenken over zijn ecologische voetafdruk De leerling wil nadenken over hoe hij zijn ecologische voetafdruk kan verkleinen.
Groep 7/8	De leerling weet wat CO2 is en dat O2 belangrijk is voor ons leven.	De leerling kan milieuvuilers in zijn omgeving herkennen. De leerling kan vertellen wat de gevolgen zijn van milieuvuiling.	De leerling wil nadenken over de risico's van CO2-uitstoot. De leerling wil verantwoordelijkheid nemen over zijn uitstoot van CO2.
Groep 7/8	De leerling weet de oorzaken van het broeikaseffect en de leerling kent de maatregelen om dit te kunnen remmen of stoppen.	De leerling kan een gesprek voeren over het belang van zorgvuldig omgaan met de natuur.	De leerling wil nadenken over het broeikaseffect. De leerling wil gesprekken voeren over het broeikaseffect.
Verkortvraag	De leerling weet dat we zuinig moeten zijn op de aarde. De leerling heeft kennis over milieuproblemen rond water, vervuiling en energiebesparing.	De leerling beseft dat de aarde kostbaar en kwetsbaar is. De leerling kan in zijn omgeving duurzame keuzes maken.	De leerling wil kritisch nadenken over hoe hij met de aarde omgaat.
Einddoel	De leerling kent de milieuvragen die te maken hebben met water, afval, vervuiling en energiebesparing. De leerling kent de oorzaken en oplossingen voor verschillende milieuvragen.	De leerling kan beseffen dat de aarde kostbaar en kwetsbaar is. De leerling kan zorgvuldig met de aarde omgaan. De leerling kan in eigen omgeving, met eigen mogelijkheden, duurzame keuzes maken.	De leerling wil eerlijk en kritisch nadenken over de manier waarop hij met het milieu omgaat en wil daar consequenties aan verbinden.

Thema Digitaal

Leerkrachtvragenlijst

Hieronder volgt de leerkrachtvragenlijst over het thema Digitaal. Dit thema heeft qua structuur dezelfde opbouw als het thema Samen.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	De leerling weet dat hij niet te lang op zijn scherm kan.	De leerling kan benoemen dat hij niet te lang op een scherm kan.	De leerling wil thuis en op school ook andere dingen doen, dan op een scherm.
Groep 3/4	De leerling weet hij niet te lang op zijn scherm kan.	De leerling kan zijn digitale tijd beperken.	De leerling wil letten op de tijd die hij digitaal besteedt.
Groep 3/4	De leerling weet het verschil tussen apps, games, filmpjes, websites en sociale media.	De leerling kan vertellen wanneer verschillende media worden gebruikt.	
Groep 3/4		De leerling kan uitleggen welke films hij beter niet kan kijken. De leerling kan uitleggen welke games hij beter niet kan spelen.	De leerling wil erop letten dat de films die hij kijkt geschikt zijn voor zijn leeftijd. De leerling wil erop letten dat de games die hij speelt geschikt zijn voor zijn leeftijd.
Groep 5/6	De leerling weet dat digitale media verslavend is en dat hij zich hierdoor slechter kan concentreren.	De leerling kan zijn digitale tijd beperken. De leerling kan vertellen wanneer gebruik van digitale middelen verslavend kan zijn.	De leerling wil kritisch naar zijn schermtijd kijken.
Groep 5/6	De leerling weet hoe hij om gaat met anderen op sociale media (netiquette regels). De leerling weet wat cyberpesten is.	De leerling kan zich op sociale media gedragen. De leerling kan cyberpesten herkennen.	De leerling wil zich op sociale media beschaafd gedragen. De leerling wil kritisch zijn over zijn sociale media gebruik.
Groep 5/6	De leerling weet dat er nepnieuws wordt verspreid op sociale media.	De leerling kan vertellen hoe je betrouwbare informatie op het internet vindt. De leerling kan nepnieuws herkennen.	De leerling wil betrouwbare informatie gebruiken.
Groep 7/8	De leerling weet dat sociale media verslavend is.	De leerling kan manieren bedenken om zijn mediatijd te beperken.	De leerling wil kritisch naar zijn digitale tijd kijken.
Groep 7/8	De leerling weet de voordelen en gevaren van het delen van informatie op sociale media.	De leerling kan vertellen wat hij wel en niet digitaal moet delen.	De leerling wil keuzes maken over wat hij deelt op internet.
Groep 7/8	De leerling weet wat intieme media zijn en de leerling weet de risico's van het plaatsen van foto's op sociale media.	De leerling kan benoemen wanneer er sprake is van intieme media. De leerling kan zich betrouwbaar presenteren op digitale media.	De leerling wil zich betrouwbaar presenteren op sociale media.

Groep 7/8	De leerling weet wat groepsdruk is bij sociale media.	De leerling kan ingrijpen wanneer iemand digitaal gepest wordt.	De leerling wil voor anderen opkomen wanneer er sprake is van cyberpesten.
Groep 7/8		De leerling kan zijn keuzes op internet verantwoorden.	De leerling wil verantwoordelijkheid nemen voor zijn digitale gedrag.
Verkortvraag	De leerling kent de verschillende vormen van sociale media en hoe het verslavend kan zijn.	De leerling kan zijn digitale gedrag en dat van anderen benoemen en reguleren.	De leerling wil kritisch zijn op zijn gebruik van digitale middelen.
Einddoel	De leerling weet wat er wordt ontwikkeld op digitaal gebied. De leerling kent de ethische dilemma's die hierbij horen. De leerling weet welke invloeden media hebben op hun eigen beeldvorming en gedrag.	De leerling kan digitale ontwikkelingen in zijn eigen leven en in de samenleving benoemen. De leerling kan op zijn mediagebruik reflecteren. De leerling kan grenzen geven aan zijn eigen digitale tijd.	De leerling wil reflecteren op zijn eigen mediagebruik en zo nodig zijn mediagebruik aanpassen.

Thema Democratie

Leerkrachtvragenlijst

Hieronder volgt de leerkrachtvragenlijst over het thema Democratie. Dit thema heeft qua structuur dezelfde opbouw als het thema Samen.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	De leerling weet de regels in de groep. De leerling weet dat regels en afspraken voor iedereen gelden.	De leerling kan zich aan de groepsregels houden.	De leerling wil zich houden aan de regels in de groep.
Groep 1/2	De leerling weet dat regels helpen om samen te kunnen spelen en werken.	De leerling kan regels bedenken om samen fijn te spelen en te werken.	De leerling wil in gesprek gaan over de regels van het spelen en werken.
Groep 1/2	De leerling kent de gespreksregels (luisteren en de ander uit laten praten).	De leerling kan luisteren naar de ander. De leerling kan de ander uit laten praten.	De leerling wil naar de ander luisteren. De leerling wil de ander uit laten praten.
Groep 3/4	De leerling weet dat iedereen zijn mening mag delen in een groep.	De leerling kan zijn mening delen in een groep.	De leerling wil zijn mening delen met de groep.
Groep 3/4	De leerling weet dat er regels en afspraken zijn (in de klas).	De leerling kan de regels vertellen (thuis en school etc.) De leerling kan zich houden aan de regels (thuis en school etc.)	De leerling wil zich houden aan de regels in zijn omgeving.
Groep 3/4	De leerling weet, als hij samen met iemand speelt, dat ze niet altijd het spel kunnen doen wat hij leuk vindt	De leerling kan in een groep stemmen wanneer zij het niet eens zijn.	De leerling wil zich houden aan gemaakte afspraken.
Groep 3/4	De leerling weet dat hij samen met anderen over regels moet praten.	De leerling kan begrijpen wat een ander voelt wanneer hij naar de ander luistert.	De leerling wil anderen uit laten praten wanneer hij naar hen luistert.
Groep 3/4		De leerling kan uitleggen waarom het belangrijk is om je aan de Nederlandse wet te houden.	De leerling wil zich aan de Nederlandse wet houden.
Groep 5/6	De leerling weet dat iedereen zijn eigen mening heeft en die mag delen.	De leerling kan zijn mening over een nieuwsonderwerp delen in de klas, of in een klein groepje.	De leerling wil zijn mening over nieuwsonderwerpen delen in de klas of een klein groepje.
Groep 5/6	De leerling weet wat een democratische manier is om samen een beslissing te maken.	De leerling kan in een groep een stemming organiseren om samen tot een beslissing te komen.	De leerling wil op een democratische manier afspraken maken met de groep. De leerling wil zich houden aan deze afspraken.
Groep 5/6	De leerling weet hoe de politiek in zijn gemeente is georganiseerd.	De leerling kan vertellen waarom de politiek in de gemeente belangrijk is.	De leerling wil in de toekomst gaan stemmen bij verkiezingen. De leerling wil het gesprek aangaan over politiek.

	De leerling kent de woorden: burgemeester, wethouder en college.	De leerling kan vertellen waar hij lokale politiek terug kan zien in zijn omgeving.	
Groep 5/6	De leerling weet dat er in zijn woonplaats verschillende regels zijn.	De leerling kan zich in het openbaar aan regels houden. De leerling kan vertellen waarom het belangrijk is om je in het openbaar aan regels te houden. De leerling kan uitleggen waarom en hoe hij zich niet aan de regels houdt.	De leerling wil rekening houden met anderen door zich in het openbaar aan regels en afspraken te houden.
Groep 5/6	De leerling weet dat regels van de overheid voor iedereen gelden.	De leerling kan zich aan de wet houden, ook als de leerling hier het nut niet van inziet.	De leerling wil zich aan de wet houden, ook als de leerling hier het nut niet van inziet.
Groep 7/8	De leerling weet hoe het Nederlandse kiesstelsel werkt. De leerling weet hoe volksvertegenwoordiging, regering, wetgeving en rechtspraak vorm krijgt en functioneert.	De leerling kan een kleine verkiezing organiseren. De leerling kan de voor- en nadelen van het Nederlandse kiesstelsel benoemen.	De leerling wil in de toekomst actief bezig zijn met politiek door te gaan stemmen. De leerling wil in de toekomst het gesprek aangaan over de politiek.
Groep 7/8	De leerling kent de hoofdstromen van de verschillende politieke visies op de samenleving.	De leerling kan de hoofdstromen en verschillende politieke visies uitleggen en met elkaar vergelijken.	De leerling wil zijn eigen manier van denken vergelijken met verschillende politieke manieren van denken.
Groep 7/8			De leerling wil de wetten van de overheid opvolgen.
Groep 7/8	De leerling weet wat het gelijkheidsbeginsel is.	De leerling kan vertellen waarom gelijkheid belangrijk is. De leerling kan voorbeelden geven van schending van rechten in de wereld.	De leerling wil de vrijheden en rechten van anderen beschermen.
Verkortvraag	De leerling weet hoe hij omgaat met regels en afspraken. De leerling weet hoe de politiek werkt.	De leerling kan op een respectvolle manier met anderen en hun ideeën omgaan.	De leerling wil zich houden aan regels en afspraken.
Einddoel	De leerling heeft kennis van de democratische rechtsstaat. De leerling kent de werking ervan op landelijk en plaatselijk niveau. De leerling kent de werking van democratische basiswaarden.	De leerling kan op een democratische manier met anderen omgaan vanuit gehoorzaamheid aan de overheid. De leerling kan zijn eigen mening verwoorden. De leerling kan luisteren naar andere meningen. De leerling kan rekening houden met ideeën van anderen.	De leerling wil in besluitvormingsprocessen rekening houden met anderen en afspraken navolgen. De leerling wil het gezag van de overheid accepteren.

Thema Wereld

Leerkrachtvragenlijst

Hieronder volgt de Leerkrachtvragenlijst over het thema Wereld. Dit thema heeft qua structuur dezelfde opbouw als het thema Samen.

	Kennis	Vaardigheden	Attituden
Groep 1/2	<p>De leerling weet dat andere landen andere gewoontes hebben.</p> <p>De leerling weet dat er in Nederland mensen wonen die uit een ander land komen.</p>	<p>De leerling kan verschillende dagelijkse gewoonten uitvoeren: begroeten, afscheid nemen en netjes eten.</p> <p>De leerling kan verschillende dagelijkse gewoonten uit verschillende landen benoemen.</p>	<p>De leerling wil respect hebben voor andere mensen met andere gewoonten.</p>
Groep 1/2	<p>De leerling weet dat er arme mensen zijn, in Nederland en in andere landen.</p>		<p>De leerling wil zorgen voor arme mensen.</p>
Groep 3/4	<p>De leerling weet dat er in Nederland meerdere culturen zijn.</p> <p>De leerling weet dat er in Nederland verschillende culturen naast elkaar leven.</p>	<p>De leerling kan vertellen dat mensen overal op de wereld verschillend zijn.</p> <p>De leerling kan verschillende culturen in Nederland benoemen en herkennen.</p>	<p>De leerling wil zonder oordeel naar andere culturen kijken.</p> <p>De leerling wil denkbeelden uit andere culturen vergelijken met zijn manier van denken.</p>
Groep 3/4	<p>De leerling kent landen waar veel armoede is.</p>	<p>De leerling kan oorzaken voor armoede in arme landen benoemen.</p>	<p>De leerling wil opkomen voor mensen in armoede.</p>
Groep 3/4	<p>De leerling weet dat (mensen uit allerlei) landen aan elkaar verbonden zijn. Bijvoorbeeld door vakanties, geloven en spullen).</p>	<p>De leerling kan voorbeelden geven hoe zijn leven verbonden is met mensen in andere delen van de wereld.</p>	<p>De leerling wil beseffen dat Nederland en andere delen van de wereld elkaar nodig hebben.</p>
Groep 5/6	<p>De leerling weet wat hulporganisaties doen.</p>	<p>De leerling kan een bijdrage leveren aan hulp voor mensen in andere delen van de wereld.</p> <p>De leerling kan uitleggen wat hulporganisaties doen en waarom hun werk belangrijk is.</p>	<p>De leerling wil zich inzetten voor mensen in andere landen.</p>
Groep 5/6	<p>De leerling weet dat veel spullen uit andere landen komen en de leerling weet hoe deze spullen worden gemaakt.</p>	<p>De leerling kan vertellen waar zijn kleding en speelgoed wordt gemaakt en wat voor problemen dit geeft voor de landen waar deze spullen vandaan komen.</p> <p>De leerling kan korte- en lange termijnoplossingen bedenken voor uitbuiting in arme landen.</p>	<p>De leerling wil andere of minder spullen kopen omdat de leerling weet waar zijn spullen gemaakt worden.</p> <p>De leerling wil meedenken over oplossingen in gebieden waar armoede is.</p>

Groep 5/6	De leerling weet wat de Islam is en kent de tradities/gewoonten van de Islam.	De leerling kan de verschillen en overeenkomsten tussen verschillende wereldgodsdiensten uitleggen.	De leerling wil onderzoek doen naar de Islam.
Groep 5/6	De leerling weet hoe Fairtrade producten bijdragen aan een eerlijke economie.	De leerling kan Fairtrade producten herkennen en uitleggen waarom deze producten belangrijk zijn.	De leerling wil nadenken over de omstandigheden waarin een product gemaakt is, voordat de leerling iets koopt.
Groep 7/8	De leerling weet dat hij met buitenlandse talen met andere mensen in contact kan komen.	De leerling kan zich in het Engels voorstellen.	De leerling wil positief/met open blik naar andere culturen kijken.
Groep 7/8	De leerling weet dat economieën niet zonder elkaar kunnen.	De leerling kan uitleggen hoe de Nederlandse economie verbonden is aan de economie van andere landen. De leerling kan in een gesprek uitleggen hoe veiligheid en milieu ook buiten Nederland belangrijk zijn.	De leerling wil nadenken over de voor- en nadelen van de economische verbondenheid van alle landen.
Groep 7/8	De leerling weet dat Nederland koloniën had en dat daar slavernij was. De leerling kent de verschillende meningen (die er waren) over slavernij.	De leerling kan vertellen over de koloniale geschiedenis van Nederland door een historische bril.	De leerling wil kritisch nadenken over het (koloniale) verleden van Nederland.
Groep 7/8	De leerling weet dat landen samenwerken in organisaties, zoals de EU en NAVO.	De leerling kan uitleggen wat internationale verbanden als EU en NAVO doen. De leerling kan een gesprek voeren over de voor- en nadelen van internationale verbanden als EU en NAVO.	De leerling wil nadenken over de rol van Nederland in internationale samenwerking tussen landen.
Groep 7/8	De leerling kent andere wereldgodsdiensten en de gewoontes van deze godsdiensten.	De leerling kan uitleggen wat de overeenkomsten en verschillen zijn tussen verschillende wereldgodsdiensten.	De leerling wil respectvol in gesprek gaan met mensen die anders denken dan hij. De leerling wil op een respectvolle manier zijn ideeën uitleggen aan mensen die anders denken dan hij.
Verkortvraag	De leerling kent verschillende culturen van deze wereld.	De leerling kan verschillen uitleggen tussen landen, culturen en godsdiensten.	De leerling wil andere mensen vanuit respect behandelen.
Einddoel	De leerling heeft sociaalgeografische en historische kennis van de wereld. De leerling heeft kennis van verschillende culturen, van economische situaties in	De leerling kan verschillen tussen landen, culturen en godsdiensten begrijpen en verklaren. De leerling kan mensen uit andere landen, culturen,	De leerling wil mensen uit andere landen en culturen open benaderen en de leerling wil met hen samenwerken. De leerling wil zich bewust zijn van verschillen en van de voorrechten

<p>verschillende landen en van de grote wereldgodsdiensten.</p> <p>De leerling heeft kennis van globaliserende ontwikkelingen, waarbij 'de wereld steeds meer een dorp' wordt.</p>	<p>godsdiensten en kerken vanuit naastenliefde tegemoet treden.</p> <p>De leerling kan binnen zijn mogelijkheden een bijdrage leveren aan het tegengaan van armoede elders in de wereld.</p> <p>De leerling kan binnen zijn mogelijkheden een bijdrage leveren aan een eerlijke deelname aan de economie voor iedereen.</p>	<p>die hij heeft in vergelijking met mensen uit andere landen.</p> <p>De leerling wil erkennen dat zijn handelingsperspectief gekleurd is door het denken in rijke westerse landen.</p> <p>De leerling wil leren van mensen in andere landen en wil met hen samenwerken.</p>
--	---	--